

Nr 25 / 03.12.2013

Lõimumisvaldkonna uued väljakutsed Eestis

Mõned arengud toimuvad Eestis teistpidi kui Lääne-Euroopa riikides. Seega erinevad ka probleemipüstitused ja neile lahenduste otsimise viisid. Näiteks on tänaseks Lääne-Euroopas ühiskondliku ühtekuuluvustunde ehk sotsiaalse sidususe käsitlemise rõhuasetus liikunud varasemalt, peamiselt majanduslikult lähenemiselt turvalisuse-julgeoleku küsimustele. Uute ühisidentiteetide otsimise ning kujundamise kõrval räägitakse üha sagedamini vajadusest erinevuste kontrollimiseks (vt Vasta 2010 jt). Eestis on arengusuund olnud vastupidine: majanduslik argument on omandamas ülekaalu võimaliku turvaohu argumentide üle alles viimastel aastatel. Kas ja mida on meil lääneeurooplaste senistest kogemustest õppida?

Mõneti paradoksaalselt "toituvad" need erinevad arengusuunad samast allikast, globaliseerumisest, millega üldiselt mõistetakse maailma muutumist standardiseeritumaks läbi tehnoloogilise, majandusliku ja kultuurilise sünkroniseerumise. Üleilmastumise mõjul kogetakse riikide tasandil majanduse ümberstruktureerimisest tingitud ebakindluse suurenemist, kasvavat rahvusvahelist konkurentsi ning etnilise-kultuurilise mitmekülguse suurenemist. Indiviidide tasandil aga hakatakse üleilmastumise mõjul inimeseks olemist mõtestama pideva aktiviteedina: ülesannete lahendajana, valikute tegijana. Igaühel saab küll oma individuaalsuse sepp ja oma identiteedi valaja, ent nagu Zygmunt Bauman (2001) viitab, sõltub isiksuse kujunemine ikkagi sotsiaalsetest protsessidest ning selle käsitlemine *de jure* autonoomsena, ei tähenda võimalikkuse olemasolu *de facto*. Teine oluline mõju, mida üleilmastumine näib inimesele ning tema taustal ka ühiskonnale laiemalt avaldavat seisneb seoste ja suhete nõrgenemises: suhestatust ümbritsevasse tuleb uute impulsside, teadmiste või vajaduste ilmnedes pidevalt ümber hinnata; ning nii iseloomustab inimese käsitlust ja tema positsioneerimist ühiskonnas alaline lõpetamatus. Indiviidi vaatenurgast ei toimu identiteedi loomine ühekordse ja kindlasuunalise tegevusena, vaid eluaegse, eri valikuid vaagiva identifitseerimise protsessina.

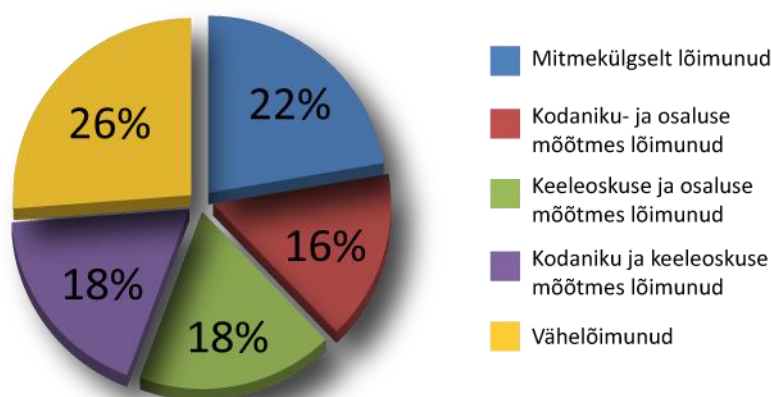
Mil viisil on see oluline Eesti ühiskonna ühtekuuluvuse suurendamise ehk lõimumise kontekstis

Eesti elanikkond on etnilis-kultuuriliselt ja õigusliku staatuse poolest mitmekülgne. Näiteks elab rahva ja eluruumide loenduse (REL 2011) andmeil Eestis püsivalt 192 rahvuse esindajaid. Võrreldes eelmise rahva-loendusega on elanikkonna koosseis etniliselt mitmekesisistunud (REL 2000 andmetel elas Eestis 142 rahvuse esindajaid): suurenenud on grusiinide, aserbaidžaanlaste, rootslaste, inglaste, USA ameeriklaste, itaallaste,

prantslaste, hollandlaste ja hiinlaste arvukus. Kirjumaks läheb pilt ka kodakondsusega – Siseministeeriumi raporti (2013) hinnangul on Eestis isikuid, kes on sünniga omandanud mitmekodakondsuse kokku vähemalt 25 256.

Ühiskondliku ühtekuuluvuse suurendamise peamise sihtrühmana on tänaseni nähtud „venekeelset elanikkonda“, kelle keelelis-kultuuriline lähenemine eestlastele aitaks kaasa riigi stabiliseerimisele. 2011. aastal avaldatud „Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring“ juhtis tähelepanu sellele, et lõimumistasemelt ja -suunitluselt erinevad rühmad ühiskonnas vajavad ka erinevaid lähenemisi ning toetusmeetmeid. Endiselt venekeelse elanikkonna uurimisele keskendudes leiti, et keeleõppepõhine tegevus on osutunud sotsiaalse sidususe suurendamisel ebapiisavaks (EIM 2011). Käesoleval aastal uue arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ ja lähiaastate lõimumispoliitika ettevalmistamise raames Tallinna Ülikoolilt tellitud „Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide“ uuringu üheks lähteülesandeks saigi venekeelse elanikkonna heterogeensuse täpsem kaardistamine kahel täiendaval analüüsitasandil: esiteks, kodanikutunnetusega ning riigi-identiteediga seondud kodanikuidentiteet; ning teiseks, sotsiaal-poliitiline aktiivsus ühiskondlikus elus. 2011. aasta integratsioonimonitooringu kvantitatiivseid andmeid analüüsiti kolme tasandi lõikes (keeleoskus, kodanikuidentiteet ja osalus) SPSS andmeanalüüsi programmi K-Means Cluster abil ning saadi venekeelse elanikkonna eri lõimumistasandeid kirjeldav viierühmaline tüpoloogia¹. Selgus, et rühmade suurustes märkimisväärsed erinevusi ei ole: kaks kõige levinumat lõimrühma ongi – vähelõimunud (kel on probleeme nii keeleoskuse, kodanikuidentiteediga, kui ka ühiskonnas osalemisega, 26% venekeelsest elanikkonnast) ning hästi ehk mitmekülgsest lõimunud (kes on lõimunud kõigil kolmel analüüsitud tasandil, 22%). Ülejäänud kolme rühma iseloomustab probleemide avaldumine ennekõike ühes konkreetses valdkonnas: olgu selleks siis eesti keele oskus, vähene osalemine ühiskondlikus elus või ambivalentne suhe riigiga. Joonis annab ülevaate eri lõimumisprobleemidega rühmade suurustest.

Joonis. Lõimrühmade suurused venekeelses elanikkonnas

Allikas: Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring (2013)

¹ Uuringu meetodi ja tulemuste kohta saab täpsemalt lugeda raportist: Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring 2013. http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/raamatukogu_uuringud/uuringu_raport.pdf

Kokkuvõttes näitasid uuringu tulemused, et Eesti venekeelsel elanikkonnal ei ole ühte sirgjoonelist lõimumisperspektiivi, rühmade eriilmelised probleemkohad eeldavad erinevaid lahendusi. Lõimumispoliitika(te) varasemast täpsem sihistamine tundub möödapääsmatu. Seda enam, et etniline mitmekülgus Eestis kasvab ning näiteks hoogustuva õpi- või töörände raames saabuvate uussisserändajate keeleline, kultuuriline, majanduslik, ideoloogiline ning religioosne heterogeensus erineb oluliselt varasematest kogemustest.

Vajadus uue lõimumiskontseptsiooni järele saab aga veelgi selgemaks, kui kaasame võrdluse mõttes analüüsi uuringu eestikeelsed vastajad. Kui eesti keele oskus ja selle kasutamine koondtunnusena kõrvale jätta, siis kuidas on eestlastel lugu kodanikuidentiteediga ning ühiskondlikus elus osalemisega? Järgnevas tabelis võrreldakse eestlaste koondtunnuste näitajaid venekeelsete elanike keskmiste näitajatega.

Tabel. Erineva lõimumise tasemega elanikerühmade osakaal koondtunnuste kaupa (protsentides)

Lõimumise tase	Kodaniku-identiteet (eestlased)	Kodaniku-identiteet (venekeelsed elanikud)	Osalus (eestlased)	Osalus (venekeelsed elanikud)	Eesti keele oskus ja kasutamine (venekeelsed elanikud)
Kõrgem tase	62	29	40	24	48
Keskmine tase	36	41	48	52	32**
Madalam tase	2	30	12	24	20*

Eesti keele oskuse puhul * puuduv tase **madalam tase

Allikas: Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring (2013)

Kuigi eestlaste kodanikuidentiteedi ja osaluse näitajad on koondtunnustena venekeelsete elanike keskmistest kõrgemad, näeme, et on küllalt palju neid, keda iseloomustab mingis mõttes problemaatiline suhestumine ühiskonna või riigiga. Sarnaselt varasemate uuringute tulemustega (vt näiteks „Kodanikualgatust toetavad... 2012) on endiselt madalad ühiskondlikus elus osalemise näitajad, mida peetakse kollektiivsete identiteetide ning kodanikuvastutuse tekkimise aluseks. Selgub, et ka eestlased vajavad lõimumisprotsessis toetust. Keeleoskus, sünnijärgne kodakondsus ning läbi üldharidussüsteemi ühiskonda sisenemine ei pruugi tänapäevases globaalreaalsuses oma katkematu individuaalse identifitseerimisprotsessiga üksi jäädes osutada enam piisavateks tingimusteks ühiskondliku ühtekuuluvustunde tekitamisel.

Tuleme kokkuvõtte tegemiseks tagasi alguses esitatud küsimuse juurde, mida oleks Eestil õppida Lääne-Euroopa riikide kogemusest sotsiaalse sidususe suurendamisel. Mäletatavasti oli 2000. aasta märtsis Portugali eesistumise ajal aset leidnud EL Lissaboni tippkohtumisel kõne all tulevase Euroopa sotsiaalne mudel ning muuhulgas ka ühtekuuluvustunde edendamine. Tookord seostati sotsiaalse sidususe suurendamine ennekõike majanduskasvuga ning sellega kaasnevatest hüvedest osa saamisega. Ent maailm on läinud keerulisemaks ning EL majandus ei ole liikunud soovitud suunas. Aja jooksul on hakatud rääkima üha selgemini Lissaboni strateegia läbikukkumisest ning vajadusest süsteemsema (eri valdkondi, sh sotsiaalsfääri arvesse võtva) arengumudeli

järele (Kok 2004, Wyplosz 2010, Vasta 2010 jt). Eesti on praegu astumas lääneeurooplaste poolt juba läbitud rajale ning meil on võimalus nende kogemustest õppust võtta.

Erle Rikmann

nõunik

tel 6513

Kasutatud allikad

- Bauman, Z. (2001) Identity in the globalising world. *Social Anthropology*, 9/2: 121-129.
- Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2011 (lühidalt EIM 2011). Koostajad: Praxis, TNS Emor ja Tartu Ülikool. Tellija: Kultuuriministeerium.
http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Integratsiooni_monitooring_2011.pdf
- Kodanikualgatust toetavad väärtused ja käitumismustrid Eesti elanikkonnas 2011–2012. Koostajad Tallinna Ülikool/KUAK. Tellija: KÜSK.
<http://www.kysk.ee/kutse-uuringu-kodanikualgatust-toetavad-vaartused-ja-kaitumismustrid-eesti-elanikkonnas-2011-2012-esitlusele-13092012&arhiiv=1>
- Kok, W. (2004) Enlarging the European Union: Achievements and Challenges. *Report to the European Commission*. EUI.
- Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring (2013) Raport. Koostaja Tallinna Ülikool. Tellija: MISA.
<http://www.etnoweb.ee/lsgu>
- Mitmikkodakondsus (2013) Analüüs. Siseministeeriumi raport.
https://www.siseministeerium.ee/public/Mitmikkodakondsuse_analuus_31.05.2013.pdf
- Rahva ja eluruumide loendus 2011. Tulemused.
www.stat.ee
- Rahva ja eluruumide loendus 2000. Tulemused. <http://www.stat.ee/58595>
- Vasta, E. (2010) The Controllability of Difference: Social Cohesion and the New Politics of Solidarity. *Ethnicities*. 10(4): 503-521.
- Wyplosz, C. (2010) The failure of the Lisbon strategy.
<http://www.voxeu.org/article/failure-lisbon-strategy>